Ħarġa numru 22: Lulju, 2014

il-pont

miġbura minn Patrick Sammut

Editorjal

Waqt li nkun qed inqalleb il-paġni letterarji *online* spiss niltaqa' ma' frażijiet jew sentenzi li jolqtuni. Fost l-oħrajn laqtuni żewġ sentenzi ta' William Logan fl-artiklu "Poetry: Who Needs It?". Waħda minnhom kienet din: "But to live continually in the natter of ill-written and ill-spoken prose is to become deaf to what language can do." B'xi mod jew ieħor dan fakkarni f'parti kbira minn dak li qed inġarrbu llum permezz tal-mezzi tal-komunikazzjoni u minħabba dak li xi darba ħsibnieh vantaġġ biss: il-pluraliżmu fix-xandir. Illum jingħad ħafna, imma huwa verament ftit dak li hu ta' valur. Kumment ieħor ta' Logan kien dan: "My blue-sky proposal: teach America's kids to read by making them read poetry." Hija xi ħaġa komuni f'pajjiżi bħall-Ingilterra u l-Italja, imma inqas hawn Malta. Bħalissa qed niftakar f'xi xogħlijiet ta' Brother Henry Grech, fosthom l-adattament ta' *Ħrejjef Esopu* (1963), maqlubin għall-Malti f'għamla ta' kwartini b'rima mqabbża u bil-vers ottonarju, imma anki ż-żewġ ġabriet *Madwari - Poeżiji għat-tfal* (5 snin sa 13) li ħareġ fl-1971 u *Madwari 2 - Poeżiji għat-tfal* (5-10 snin) li ħareġ fl-1979.

Minn artiklu ta' Silvana Mazzocchi fis-sit www.repubblica.it ta' Mejju laqtitni din is-sentenza: "nei libri vi sono racchiusi i materiali più esplosivi che l'uomo sia riuscito ed è ancora in grado di fabbricare."

Dan b'xi mod jorbot ukoll ma' kliem Jean Paul Sartre fl-esej *Why write?* dwar l-importanza tar-rabta bejn il-kittieb u l-qarrej: "The operation of writing implies that of reading as its dialectical correlative and these two connected acts (writing and reading) necessitate two distinct agents." Sartre ikompli hekk: "The writer needs the reader to bring the work to fruition: To make it come into view a concrete act called reading is necessary, and it lasts only as long as this act can last. Beyond that, there are only black marks on paper." Il-kreazzjoni tista' ssib il-qofol tagħha biss fil-qari, ladarba l-artist irid jafda lil ħaddieħor ix-xogħol li jkompli dak li hu jkun beda. Il-kittieb jeħtieġ li l-qarrej jagħti persuntu kollha bħala rigal, bil-passjonijiet, simpatiji, temperament sesswali u skala ta' valuri tiegħu kollha. Għalhekk għal Sartre li tikteb ifisser kemm li tiżvela jew tberraħ id-dinja u fl-istess ħin toffriha bħala biċċa xogħol lill-ġenerożità tal-qarrej. Żgur li x-xhur tas-sajf se jħajru lil bosta biex din ir-rabta kittieb-qarrej tissaħħaħ.

L-aħħar riflessjoni hi marbuta mal-125 sena mit-twaqqif tal-aktar rivista tal-poeżija antika fl-Amerka, *Poet Lore,* li toħroġ darbtejn fis-sena. Wieħed mill-edituri preżenti, il-poetessa Jody Bolz tikteb hekk: "Listening for that rare music amid a cacophomy of dullness is what the magazine's critical success depends on [...] We select poems that engage us as readers because they're unsettled and unsettling in some deeply authentic way. We're not interested in cleverness or fashion or self-conscious edginess. We're interested in art." Il-vera poeżija hija dik li b'xi mod taħkem u tinvolvi lill-qarrej!

L-AĦBARIJIET

L-INNU MALTI KELMA B'KELMA

Il-Ġimgħa, 23 ta' Mejju, il-Prof. Oliver Friggieri tkellem dwar "L-Innu Malti kelma b'kelma" fil-Biblijoteka Nazzjonali, il-Belt Valletta. Din it-taħdita kienet ir-raba' waħda f'sensiela ta' ħames taħditiet li saru bħala parti mill-wirja *It-Tnax-il Ruħ tal-Malti*, *l-istorja tal-ilsien Malti miktub*, li ttellgħet mill-Fondazzjoni Ċelebrazzjonijiet Nazzjonali, bi sħab ma' *Malta Libraries* u d-Dipartiment tal-Malti fil-Fakultà tal-Arti tal-Università.

TMUT POETESSA AFRO-AMERIKANA

Nhar it-28 ta' Mejju 2014 mietet ta' 86 sena l-kittieba, poetessa, attriċi, kantanta u żeffiena, Maya Angelou. Hija twieldet fl-1928 f'St. Louis, Missouri, fl-Istati Uniti. Matul ħajjitha Angelou ħadmet qatigħ għall-ġustizzja, l-edukazzjoni u l-ugwaljanza. Fl-2010 ingħatat il-*Presidential Medal of Freedom* mill-President Obama stess. Xogħol importanti tagħha huwa l-awtobijografija tagħha (waħda minn sebgħa) *I Know Why the Caged Bird Sings* (1969), imma ppubblikat ukoll fost oħrajn il-ġabra ta' poeżiji *Just Give Me a Cool Drink of Water 'fore I Die* (1971).

Maya Angelou tingħata l-*Presidential Medal of Freedom* mill-President Obama fl-2010.

PROFESSUR MALTI JIRBAĦ PREMJU FIT-TRADUZZJONI

Fit-2 ta' Ġunju li għadda l-Prof. Anthony Aquilina ngħata l-"Premio per la traduzione" talli qaleb mill-Franċiż għall-Malti r-rakkont FUQ IL-BAĦAR/EN MER, ta' Guy De Maupassant u ddedikat lil Henry Céard. Dan seħħ fil-Municipju ta' Ostana li jinsab fil-Piemonte fit-Tramuntana tal-Italja u f'rabta mal-edizzjoni tal-2014 tal-"Premio Ostana scritture in Lingua Madre". Intant fil-31 ta' Mejju l-Prof. Aquilina kellu konversazzjoni mal-Prof. Joseph Brincat dwar is-suġġett "La lingua Maltese: l'onore e l'onere di essere lingua ufficiale dell'Unione Europea". Il-Prof. Aquilina jaħdem fid-Dipartiment tat-Traduzzjoni, Terminoloġija u Interpretazzjoni tal-Fakultà tal-Arti u jikkollabora mad-Dipartiment tal-Franċiż tal-Fakultà tal-Edukazzjoni , fi ħdan l-Università ta' Malta.

Il-Prof. Anthony Aquilina

LEJLA LETTERARJA F'GĦAWDEX

Nhar l-20 ta' Ġunju ttellgħet Lejla Letterarja oħra fil-bitha tal-*Lending Library* fi Pjazza San Frangisk fir-Rabat, Għawdex. Waqt din l-okkażjoni nqraw kitbiet ta' proża u anki poeżiji minn kittieba u poeti differenti fosthom Joe Camilleri, Ġanninu Cremona, Joe W Psaila, Charles Bezzina, Anton F Attard, Patri Remiġio Galea u Dr. Alfred Grech. Il-Kav. Joe M Attard qara l-kitba "Għawdex (il-bajjiet) fil-Letteratura". Inqraw ukoll kitbiet ta' Ġorġ Pisani u Dun Ġorġ Mercieca. Ħadu sehem Antoinette Grech, M'Louise Attard u Marija Schembri, u Mariella Cefai Spiteri kantat kanzunetti b'lirika ta' Joe Friġġieri u mużika ta' Charles Camilleri. George Cassar, mid-Dipartiment tal-Libreriji, għamel il-Kelmtejn tal-Għeluq.

QED TIĠI FFOTOGRAFATA R-RIVISTA IL-MALTI

IL-MALTI - il-pubblikazzjoni tal-Akkademja tal-Malti - ilha toħroġ mill-1925 u William Thierens qed jieħu r-ritratti tal-paġni kollha biex tkun aċċessibbli mill-internet. Wieħed jista' jsibhom fil-ħolqa: http://melitensiawth.com/Index.html

L-AĦBARIJIET

JINQATEL POETA PROMINENTI FIT-TAJLANDJA

Fit-23 t'April li għadda nqatel il-poeta Tajlandiż Mainueng K. Kunthee li kellu 45 sena. Dan il-qtil seħħ waqt mument ta' dibattitu pubbliku u protesta fi żmien l-elezzjonijiet fit-Tajlandja. L-att faħxi ġie kkundannat mill-PEN International. Din uriet id-dubji tagħha rigward is-sigurtà ta' kittieba, attivisti u akkademiċi fit-Tajlandja li qed jiġu attakkati jew maqfula l-ħabs ta' sikwiet. Fakkret lill-awtoritajiet li huma fid-dmir li jipproteġu d-dritt għal-libertà tal-espressjoni. Mainueng K. Kunthee ilu magħruf għall-poeżiji tiegħu sa mis-snin tmenin. Kien jikteb fi stil poetiku dirett u qatt ma beża' jwassal messaġġi politiċi ta' ċerta saħħa. Kien magħruf bħala wieħed mill-poeti tal-grupp tar-"Red Shirts" proprju għax kien kontra tmexxija dittatorjali.

IL-POETA YEVGENY YEVTUSHENKO F'MALTA

Il-poeta Russu - li huwa wkoll kittieb, attur u direttur tal-films - kien il-protagonist ta' serata letterarja li fiha ġew ippreżentati wħud mill-poeżiji tiegħu maqlubin għall-Malti. Dan seħħ fit-28 ta' Ġunju fil-Kappella Russa fil-Palazz tal-President, San Anton, Ħ'Attard. Is-serata ġiet moderata mill-kittieb Immanuel Mifsud, rebbieħ tal-Premju Ewropew għal-Letteratura. Dan l-avveniment sar fuq inizjattiva tal-Kunsill Malti għall-Arti u ta' Snezhana u Evgueni Bodishtianu, prinċipali tal-*RBSM Boarding School* Internazzjonali f'Malta. Ħajr ukoll lill-Kunsill Nazzjonali tal-Ktieb. L-avveniment sar bil-Malti, bla ħlas u kien miftuħ għal kulħadd. Wara kien hemm riċeviment.

Il-poeta Yevgeny Yevtushenko

SALMAN RUSHDIE JIRBAĦ IL-PREMJU PEN PINTER 2014

Il-kittieb Anglo-Indjan Salman Rushdie se jingħata l-premju PEN Pinter li ġie stabbilit fl-2009 u jingħata kull sena lil kittieb li eċċella fil-qasam letterarju. Rushdie huwa l-awtur ta' xogħlijiet bħal *Midnight's Children* (1980), *The Moor's Last Sigh* (1995) u *The Satanic Verses* (1988). Minħabba dan tal-aħħar kellu jgħaddi snin moħbi taħt theddida tal-mewt. Iċ-ċerimonja tal-premjazzjoni se ssir fil-British Library fid-9 ta' Ottubru li ġej. Fl-imgħoddi l-istess premju ntrebaħ minn Tony Harrison (Ingilterra), Hanif Kureishi (Ingilterra), Carol Ann Duffy (Skozja) u Tom Stoppard (Ingliż, imwieled fir-Repubblika Ceka).

CHARLES WRIGHT BĦALA L-*POET LAUREATE* AMERIKAN ĠDID

Il-*Library of Congress* ħabbret li l-*poet laureate* l-ġdid se jkun Charles Wright, awtur ta' kważi 24 ġabra ta' versi li jorbtu flimkien il-wirt tal-moderniżmu Ewropew ma' evokazzjonijiet mistiċi tal-pajsaġġ Sud-Amerikan. Wright għandu 78 u huwa professur irtirat fl-Università ta' Virginja. Rebaħ bosta premjijiet prestiġjużi fosthom il-*Pulitzer*, in-*National Book Award*, il-Premju Bollingen u l-Premju tal-Poeżija Ruth Lilly. Fost l-elementi li ssemmew f'rabta mal-kitba tiegħu hemm l-eleganza letterarja, l-umiltà ġenwina, għadd infinit ta' kliem mill-isbaħ mgħoddija permezz ta' freskezza kostanti. Fost il-ġabriet poetiċi tiegħu ta' min isemmi *Southern Cross* (1981), *Country Music* (1982), *Black Zodiac* (1997) u *Caribou* (2014). Il-post ta' *poet laureate* jdum sena, għalkemm xi drabi jiġi estiż għal sentejn u jintrabat ma' ftit dmirijiet uffiċjali. Imma mbagħad bosta *poet laureates* jinvolvu ruħhom f'diversi proġetti pubbliċi: hemm min kien jiltaqa' regolarment mal-pubbliku fil-*Library of Congress,* min kien jikteb bla ħlas artikli f'gazzetti differenti u min ippromwova l-poeżija permezz tal-istudenti.

ŻEWĠ DATI IMPORTANTI

Fid-29 ta' Mejju 1874 twieled Gilbert Keith Chesterton, f'Londra. Fit-28 ta' Ġunju 1867 twieled Luigi Pirandello, f'Girgenti, li llum nafuha bħala Agrigento.

L-INTERVISTA

Tarcisio Zarb

Tarcisio Zarb (1952 -) huwa għalliem li jinteressa ruħu fl-esperjenza tal-lingwa, il-letteratura, il-pedagoġija, u l-aspetti ta' nebħ kritiku, li joħorġu mill-fenomenoloġija tal-interazzjoni mal-istudenti, kif ukoll fis-'solitudnijiet' tiegħu. Riżultat ta' din l-esperjenza, barra t-tagħlim-tgħallim, huwa kiteb xi kotba fuq il-letteratura, il-foklor u l-grammatika fost oħrajn.

Kemm għadha valida fuq livell soċjali l-poeżija llum (fi xtutna u barra minn xtutna)? U jekk għadha valida liema tip ta'poeżija?

Il-kostrutt poetiku, forsi aktar milli l-poeżija, jinbena u jitbiddel skont id-'discourse' taż-żmien li jkun. Fiż-żmien tagħna, żmien postmodern ta' relattiviżmu, il-'poeżija', fl-idea tiegħi, għadha ħajja. Ovvjament, din tinbidel u taddatta ruħha skont il-ħtiġijiet, u l-modi ta' espressjoni ta' żminijietna. Il-poetiċità, għaldaqstant tista' taraha u tħossha, b'mod moħbi, kif ukoll b'mod miftuħ imxerrda f'naħat varji tad-dinja ta' żmienna, id-dinja diġitali, id-dinja tar-reklamar, id-dinja tal-moda, id-dinja tal-mużika. Jekk tieqaf tinnota l-fenomenoloġija ta' madwarek, u xejn anqas l-istess lingwa li titkellem, tinnota dawk ix-xejriet 'rettoriċi', li ħafna drabi konna nfittxuhom, biss, fil-poeżija - dak il-ġeneru ta' kitba li jinkiteb skont ċertu formularju u ċerti regoli. Dan il-fenomenu, fl-idea tiegħi, huwa wieħed dinji, minħabba li llum il-ġurnata l-fruntieri ġeografiċi rriċedew, u għaldaqstant hemm ivvjaġġar kontinwu għaddej bejn dawn il-fenomenoloġiji lingwistiċi li 'tradizzjonalment', konna nsejħulhom poeżiji.

Xi tgħid dwar il-poeżija u l-proċess tat-tagħlim tagħna fl-iskejjel? X'qed iseħħ u x'jista' jseħħ biex tintlaqa' dejjem aħjar mill-ġenerazzjonijiet iż-żgħar?

Il-poeżija fil-kuntest tat-tagħlim-tgħallim tieħu dimensjonijiet varji u differenti għall-aħħar, mill-interazzjoni bejn l-għalliema u l-istudenti. Ħafna drabi, bħala regola, il-poeżija, aktar milli 'poeżija', fis-sens, fost oħrajn ta' sinteżi ta' essenzjalità umana f'dimensjonijiet spiritwali, kritiċi jew analitiċi fost oħra, tintqies biss, bħala 'mkien' fejn il-lingwa tieħu ċertu tip ta' 'prestazzjoni'. Għaldaqstant, il-poeżija tibda tittieħed bħala l-imkien/discourse, fejn wieħed isib il-figuri rettoriċi, tal-ħoss, u l-metagrammatika ta' din it-tip ta' esperjenza umana. Fl-istess ħin, tittieħed bħala eżerċizzju ta' sinteżi jew analiżi u ortografija għal skop ta' eżami. Fid-dawl ta' din is-sitwazzjoni, nemmen, li l-poeżija fil-'klassi', trid tibda tintqies bħala mod kif l-esperjenza umana tista' tibda tiġi 'intuwita' aktar permezz ta' lingwa, li 'forsi', hija aktar qrib lejn il-bniedem u l-qiegħ nett ta' ruħu.

X'inhi l-utilità tal-kritika letterarja f'rabta mal-apprezzament tal-poeżija? Xi tgħid dwar il-fatt li l-kritika letterarja hi fuq kollox xjenza u anki dixxiplina?

Il-kritika letterarja hija mod ta' fehim l-esperjenza umana, li għandha s-sehem tagħha fl-iżvilupp konoxxittiv, fost oħrajn ta' min isegwi b'impenn. Ovvjament, il-kritika letterarja fir-realtà tista' tittieħed minn għadd ta' perspettivi, fosthom dawk psikodinamiċi, dawk testwali, dawk politiċi, femministi, semjotiċi eċċ. Fl-idea tiegħi, kull tip ta' għarfien soċjoloġiku, psikoloġiku, lingwistiku, newroloġiku u l-bqija li l-istudenti u l-għalliema jkollhom, jistgħu jgħinu biex isinnu l-perċezzjonijiet tal-għalliema u l-istudenti.

IR-RUMANZ

BIŻA' U KURAĠĠ

Karmenu Mallia

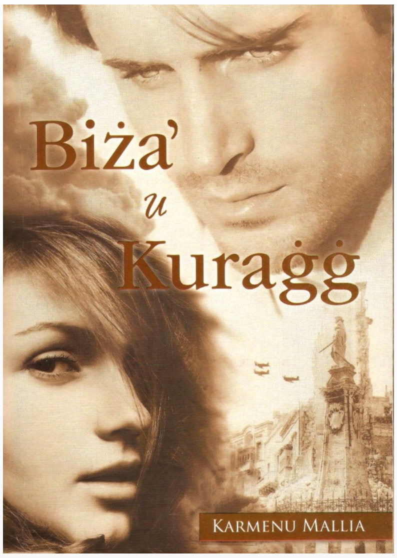

Din hija silta mid-diskors li Karmenu Mallia, l-awtur tar-rumanz* Biża' u Kuraġġ*, għamel fis-serata tal-Ġimgħa 28 ta' Frar 2014, fil-Kunsill Lokali, Il-Berġa ta' Franza, Triq Hilda Tabone, Il-Birgu.

[...] Tistennewx minn għandi li nimbarka fuq kritika letterarja ta' dar-rumanz tiegħi. Jiġifieri tistennewx li se neżamina bil-għan li niċċara, nispjega u napprezza. Dan jien ma nistax nagħmlu, l-ewwelnett ma jixraqx li nagħmlu jien; dan inħallih għal ħaddieħor. It-tininett hawn m'għandniex ħin biżżejjed biex ninfirxu fuq spjegazzjoni ta' dix-xorta.

Nistħajjilkom tgħidu: mela x'inhi dil-kritika letterarja, x'waħdadin, kemm se ġġibha bi kbira! Kritika letterarja hi rikostruzzjoni (ri+kostruzzjoni), jew bini mill-ġdid, ta' avventura spiritwali, dik jiġifieri tal-awtur in kwestjoni. Skont awtur Franċiż, tikkritika rumanz, poeżija jew esej mhi xejn ħlief tagħmel mistoqsija lill-awtur jew aħjar qisek qed titlolbu, lill-awtur, jagħtik permess tiegħu xogħlijietu f'idejk biex tgħarbilhom u forsi tifhimom aħjar. Jekk mhux ukoll ikun hemm min itertaqhom, l-agħar metodu li jista' juża kritiku. Dan, ippermettuli, insejjaħlu bossing letterarju, inġustizzja u immoralità fejn il-kritiku jkun niżel fil-qiegħ nett li jista' jinżel.

Kritika letterarja serja tfisser li turi t-triq minn fejn l-awtur ikun għadda: dwejjaq jew/u ferħ biex ħalaq xogħlijietu. Nagħti eżempju ta' dan. Nieħdu l-Giuseppe Verdi - il-kexxun tal-mużika u dak letterarju jixtiebhu ħafna. Verdi jistqarr li meta kien ikun qed jikkomponi xi Opri tiegħu, fosthom in-*Nabucco*, hu u jniżżel in-noti kien jibki fuq il-manuskritt. Dan, awtur Franċiż ieħor, Roy, sejjaħlu: "*compréhension créatrice*", toħloq u tifhem, jew aħjar tidħol fil-fond ta' dak li tkun qed toħloq. U biex tagħti l-attenzjoni tiegħek kollha lill-karattri ta' rumanz tkun qisek qed tgħolli xi tużżana platti f'salt bla ma twaqqa' wieħed. Dan hu fl-aħħar mill-aħħar xogħol l-awtur: idur mal-karattri l-ħin kollu u jara għadhomx hemm u humiex qed jobdu l-movimenti tiegħu.

Hawn tajjeb niftakru li l-awtur Amerikan magħruf Ben Bova kien ġabar xogħol ir-rumanzier f'kelma waħda: "*troublesome*", jiġifieri, iċaqlaq l-ilma, iħabbat il-karattri ras ma' ras. Fl-aħħar mill-aħħar mhux dik hi l-ħajja? Mit-twelid sal-mewt, ġlieda waħda. Il-letteratura tesprimi l-għajta tal-bniedem biex jifhem lilu nnifsu u jipprova jagħmel sens mill-kakofonija li toffrilna ħajja.

Dan l-aħħar, qrajt storja interessanti. Raġel kien qed jistrieħ fi ġnien. Quddiemu tfaċċa tifel. Wara li qagħad iżebbeġ lejh, ir-raġel staqsieh x'ried. It-tifel malajr ħa l-kunfidenza u staqsa lir-raġel: "Int qed tarani?"

"Mela le," wieġbu r-raġel. Xagħar safrani, qmis iċċekkjata, qalziet griż. Mela mhix qed narak, min jisimgħek? Imma għala qed tistaqsini dan?"

It-tifel wieġeb: "Għax naħseb li ħadd mhu jarani. Inkellem 'il missieri, jibqa' wiċċu mkaħħal mal-kompjuter; inkellem lil ommi fil-kċina, tibqa' ssajjar; oħra: darba missieri u ommi kellhom taħdita sigrieta. Jien kont hemm u naħseb li ma riedu 'l ħadd jisma' x'kienu qed jgħidu. U baqgħu jitkellmu, qishom mhux huma. Quddiemi. Mela ma rawnix. Allura ħadd mhu qed jarani."

"Imma, ċkejken tiegħi, jien qed narak taf, u qed inkellmek ukoll."

It-tifel dawwar denbu u telaq 'l hemm.

Meta qrajtha, din l-istorja tefgħatni ngħum fil-qalba tal-aħħar rumanz tiegħi: *Biża' u Kuraġġ* [...]

Biex inkompli mal-istorja li kont qed nirrakkontalkom, ħassejt il-karattri tal-ktieb tiegħi qed jistaqsuni: "Sur Karm, int qed tarana?"

Qbadt nidħaq.

"Jien? Ma narakomx? Iddaħħqunix tridu! Kif, ma narax 'il Fredu Flores li kien iħobb 'il-ballerina Célestine Bijou? Ma narax lit-Tabib Michel Bru li kien makakk biżżejjed biex lil ħabibu Fredu ħataflu

BIŻA' U KURAĠĠ kont...

t-tfajla ta' qalbu? Ma narax 'il Hilda Flores, poetessa u artista li flimkien mal-Għaqda San Lawrenz tal-Każin kienet se tkanta l-innu ġdid li kitbitilhom hi stess? Ma narax lill-Avukat Bastjan imlaqqam 'Il-Lellekkin' li għamel waħda tinkiteb imma li baqa' jiġri wara Hilda wkoll wara li din daħlet mas-sorijiet Benedittini tal-Birgu?

Kif? Ma narax lill-Kanonku Dun Belin li kien imexxi ż-żgħażagħ tal-Każin u li wkoll Ħal Qormi, fejn kien mar rifuġjat flimkien ma' oħrajn minħabba l-gwerra, kien jagħti s-sehem tiegħu, l-aktar meta rnexxielu jħoll il-kobba mħabbla tal-'miraklu ta' San Ġorġ' li kien għoddu qajjem 'il Ħal Qormi kollu? Kif, ma narax 'il Wenzinu, l-aqwa pastizzar magħruf tal-Birgu? 'Il Miriam, jew lis-Surġent Ċaflas li marlu moħħu wara li splodiet bomba maġenbu, il-Foss tal-Birgu?

Ħadd minn dawn il-karattri ma jista' jistaqsini hux qed narah. Kull rumanzier ma jistax ma jagħrafx il-karattri li jkun ħolom bihom u li jitfagħhom jgħumu fl-istorja li jkun sawwar. Awtur ta' rumanz nistħajlu qed iżomm ir-riedni ta' diversi żwiemel u jmexxihom min 'l hemm, min 'l hawn. Dan kien qalu wkoll William Faulkner. Isimgħuh: "*It begins with a character, usually, and once he stands up on his feet and begins to move, all I can do is trot along behind him with a paper and pencil trying to keep up long enough to pour down what he says and does.*" Ma' dan kollu jaqbel ukoll ir-rumanzier Joss Whedon: "*You take people, you put them on a journey, you give them words, you find out who they really are.*"

Jien m'għamiltx anqas jew aktar minn dawn ir-rumanzieri magħrufa.

Biża' u Kuraġġ temmejtu parti l-Kunvent u parti, biex ma ngħidx ukoll fl-istess ħin, il-Port il-Kbir waqt l-apotéosi tal-Konvoj ta' Santa Marija, fi tmiem il-gwerra. It-tnejn jitfgħu 'l-qarrej f'nofs katidral imsebbaħ b'dawl it-tama u l-kuraġġ ta' ħajja aħjar. Fil-kunvent, imbagħad daħal jgħarrex biex jistrieħ l-ispirtu li ħareġ mill-battalja tal-'*Illustrious*' sorġuta fil-Port il-Kbir, b'ġirja waħda għal trijonf il-ħeġġa, għal trijonf il-kuraġġ tal-Maltin fuq il-kilba ta' min ried umanità meqruda, imħabbra u kkalkulata sewwa ħafna qabel fil-famuż xogħol ta' Hitler *Mein Kampf*.

Fl-aħħar mill-aħħar, aktar minn sħabhom l-oħra, Hilda, Miriam u Dun Belin jirkaċċaw bħala t-*three musketeers* li jgħaqqdu r-rumanz kollu kemm hu. Mela altru kontx nafhom il-karattri li ħlaqt, altru rajthomx. Għalkemm nistqarr li wħud minnhom sirt nafhom aktar wara li ħlaqthom milli qabel.

Jien naħseb li f'dak l-għaks u l-ġenn kollu tal-gwerra, l-imħabba kienet ir-reġina tal-istorja tiegħi. Kien l-awtur Spanjol Calderon de la Barca li qal: "Meta l-imħabba mhix ġenn mhi mħabba xejn." U naħseb li f'dar-rumanz tiegħi l-imħabba kienet altru li ġenn. Tant li, biex nislet karattru wieħed biss, il-ġenn ta' Hilda sakkarha, ħalliet kollox u offriet kulma kellha lill-Ħaruf Divin [...]

Nispiċċa bi storja żgħira. Żewġt ixjuħ kellhom xi jgħidu. Ritratt tal-ħajja ta' kuljum, għax ukoll l-imsaren fiż-żaqq igergru. Wara xi jumejn silenzju bejniethom, għodu għodu x-xwejjaħ, ta' makakk li kien, qam jiftaħ il-kxaxen, iqalleb u jfittex. Martu, wara dawk il-gdiedem kollha, staqsietu x'kien qed iqalleb jagħmel. It-tweġiba ta' żewġha? "Qed infittex leħnek."

Il-qarrej jaqbad ir-rumanz f'idu, iħabbat fuq il-ktieb, ifittex u jibqa' ċert li jibda jisma' dawk l-ilħna li kien ħolom bihom l-awtur biex ma jibqgħux qishom robots imma jibdew jgħixu quddiemu.

Ħabbat fuq rumanz magħluq, xi ħadd jiftaħlek żgur. Rumanz hu mimli ilħna li lesti jsemmgħulek l-istorja tagħhom, forsi wkoll il-filosofija tagħhom.

Tibżax minnhom. Ismagħhom. U tinsiex, kompli int ix-xogħol li jkun ilu li beda l-awtur [...]

Ir-rumanz *BIŻA U KURAĠĠ* ta' Karmenu Mallia ġie ppubblikat mill-BDL fl-2013. Huwa xogħol li jifrex fuq 382 paġna. Jinsab għall-bejgħ fil-ħwienet tal-kotba ewlenin.

IL-POEŻIJI

FIL-35 ANNIVERSARJU TAŻ-ŻWIEĠ TAGĦNA (1979-2014)

* Malti:
Nehda noħlom bil-ġejjieni qisni ma ser immut qatt;
Nehda nsoff ħlewwiet il-ġonna: l' għandi Sibt u lanqas Ħadd.

* Ingliż:
But I never wander lonely since we fight or smile in tandem
Up and down the ladder daily using words of love at random.

* Taljan:
Ecco il cielo che risplende, ecco il riso degli augelli,
Ecco noi che camminiamo tra i guai e tempi belli.

* Franċiż:
Comme un tourbillion cocasse, notre amour si merveilleux
Chante ainsi comme une église sous un ciel béni de Dieu.

* Esperanto:
Komfortigi nian koron celas ni dumnokte, tage,
Kvankam nia vojireto forvojaĝas tro zigzage.

KARMENU MALLIA
19.5.'14

AWAKING IN NEW YORK

Curtains forcing their will
against the wind,
children sleep,
exchanging dreams with
seraphim. The city
drags itself awake on
subway straps; and
I, an alarm, awake as a
rumor of war,
lie stretching into dawn,
unasked and unheeded.

MAYA ANGELOU
L-Istati Uniti

IL-QLUGĦ

Il-qlugħ ibajjad waħdani
Fiċ-ċpar tal-baħar kaħlani!..
X'qed ifittex f'pajjiż imbiegħed?
X'telaq warajh f'art it-twelid?..

Il-mewġ jogħla, ir-riħ ivenven,
U l-arblu jfaqqa' u jintlewa...
Le, mhux qed ifittex l-hena,
Lanqas qed jaħrab minnha!

Merżuq ta' ilma taħt kaħlan,
U fuqu - r-raġġ dehbi tax-xemx...
Iżda jixxennaq għall-maltemp, ribell,
Għax donnu fih isib 's-serħan!

MIKAIL LERMONTOV
(Maqluba mir-Russu għall-Malti minn Yana Psaila)

L-AĦĦAR GĦANJA

Illejla malli jidlam
u jaqa' s-skiet madwari,
inħalli darba għal dejjem
il-kenn u l-wens ta' dari.

Bħaċ-ċinju tal-għadira
fil-ħemda ta' flgħaxija,
minn qalbi toħroġ għanja
fejn ilha tant moħbija.

Bħaċ-ċinju nixtieq ngħanni
din l-għanja aħħarija,
għax issa tmiemi wasal
u rrid immur mal-bqija.

Din mhix għanja ta' diqa
imma hija biss tislima
lil dawk li qasmu miegħi
xi demgħa jew tbissima.

CHARLES CASHA
(mill-ġabra ta' poeżiji, *Mumenti*, 2013)

MINN FUQ L-IXKAFFA

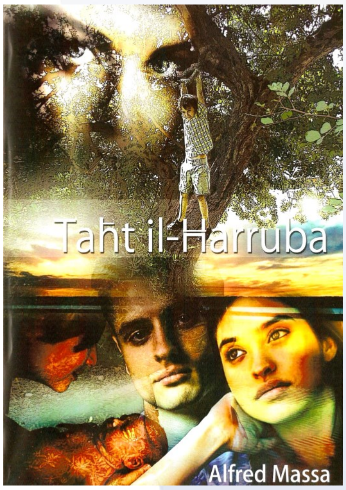

***TAĦT IL-ĦARRUBA* ta' Alfred Massa, Dom Communications, 2014.**

Dan hu l-ħdax-il rumanz ta' Alfred Massa, awtur ukoll ta' żewġ ġabriet ta' poeżija u President Onorarju tal-Għaqda Poeti Maltin. Hawn għandna rumanz b'tema soċjali u ambjentat f'Malta tas-snin erbgħin u ħamsin. Huwa xogħol li għandu varjetà ta' elementi, fosthom storja, folklor, drawwiet u kummenti marbutin mal-ħajja Maltija ta' dawk iż-żminijiet. Il-*plot* idur madwar il-familja Caruana: hemm il-ġenituri u l-ulied. Hemm it-traġedja u l-mewt. Jitħaddem il-mekkaniżmu narrattiv tal-*flashback*: hawn naqraw dwar ħbiberiji li jħallu togħma qarsa, imħabbiet, twelid u mewt, istituti, adozzjonijiet u aktar. Hemm ukoll il-Ħarruba li magħha jintrabtu għadd ta' tifkiriet. Dan hu rumanz ieħor ta' Massa li bla ma jgħabbi wisq moħħ il-qarrej jagħtih okkażjoni biex jieħu gost waqt li qed jaqra, u fl-istess ħin inissel numru ta' mistoqsijiet li jżommuh kurjuż sal-aħħar.

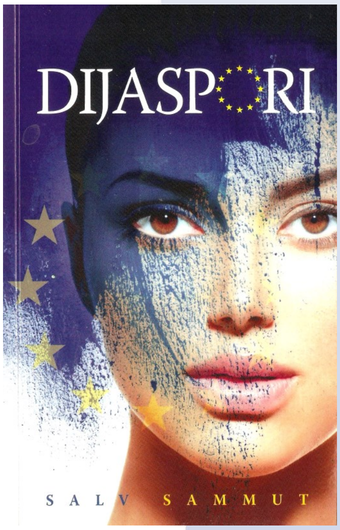

***DIJASPORI* ta' Salv Sammut, Horizons, 2014.**

Dan hu rumanz ieħor ta' Salv Sammut, illum Segretarju tal-Għaqda Poeti Maltin. Ħareġ fl-okkażjoni ta' għeluq l-għaxar snin mis-sħubija ta' Malta fl-Unjoni Ewropea u huwa ddedikat lil dawk kollha li fi żmien il-kampanja referendarja kienu favur jew kontra u ħadmu għal dak li emmnu fih. Fil-fatt niltaqgħu ma' tliet karattri - Rebecca, Pavel u Ronald - fil-Barrakka ta' Fuq lejlet l-ewwel ta' Mejju tal-2004, kull wieħed b'aspirazzjoni personali u differenti minn tal-ieħor f'rabta mal-avveniment tat-tkabbir tal-Unjoni Ewropea. Hemm it-tfalja bint Laburist konvint, mela kunflitt dirett bejn missier u bint; hemm poeta Slovak li fl-aħħar parti tas-snin 60 ikkollabora ma' personalitajiet differenti biex pajjiżu jinħeles mill-ħakma komunista; hemm ukoll uffiċjal għoli fil-GWU b'taqbida ġewwiena għax jemmen li pajjiżu għandu jkun fl-UE u fl-istess waqt jaf li l-iżvantaġġi li jista' jkun hemm ma jkunux ta' benefiċċju għall-membri tal-unjin tiegħu. Plot interessanti u attwali tassew li żgur jingħoġob minn min jaqra *DIASPORI*.

***CANDIDE JEW L-OTTIMIŻMU* ta' Voltaire, maqlub għall-Malti minn Alfred Palma, Dom Communications, 2014.**

Isem Palma llum hu sinonimu mat-traduzzjoni. Qaleb bosta kapulavuri letterarji mit-Taljan, l-Ingliż u l-Franċiż għall-Malti u għal dan ix-xogħol ġie rrikonoxxut u ppremjat barra minn Malta aktar minn f'pajjiżu stess. Din id-darba Palma qed jagħtina f'ilsienna xogħol ta' kittieb Franċiż spirituż li hawn ironikament jittratta s-sofferenza. Huwa wkoll xogħol filosofiku fejn Voltaire jistaqsi numru ta' mistoqsijiet marbutin mas-sofferenza, fosthom: "Jekk il-Ħallieq huwa tajjeb u omnipotenti, kif jgħidulna li hu ma setax jagħmel id-dinja aħjar?". *Candide* nkiteb fl-1758, mela qabel ir-Rivoluzzjoni Franċiża u fi żmien l-Illuminiżmu. Voltaire kellu 64 sena u kellu fama kbira bħala drammaturgu traġiku, poeta epiku u storiku b'moħħ liberali. Dan u aktar jingħad fid-Daħla li Alfred Palma għoġbu jagħtina fil-bidu ta' din it-traduzzjoni frott bniedem li kien ipprovoka l-għadab tal-Knisja u tal-Istat fi Franza permezz tas-satira, żufjett u ridikolar min-naħa tiegħu minħabba tmexxija awtoritarja mhix xierqa.